

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

“เพียงผีเสื้อขยับปีกที่นิวยอร์ก ทำให้ฝนตกที่ปักกิ่ง” เป็นคำกล่าวที่อยู่บนพื้นฐานของความคิดแห่งระบบนิเวศวิทยา (Ecosystem) หมายถึงการเปลี่ยนแปลงใดๆ ในสถานที่หนึ่ง จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในอีกสถานที่หนึ่งไปด้วย เป็นการสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ ในโลก และความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับสิ่งแวดล้อม เช่นเดียวกับคำกล่าวที่ว่า "ไม่มีสิ่งใดอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยวโดยไม่มีเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม" (Individual organism cannot live alone) (พิจิตต รัตตกุล, 2537:93) ซึ่งเป็นที่ประจักษ์ชัดและยอมรับกัน โดยทั่วไปแล้วถึงความเป็นจริงดังกล่าว

เรื่องของสิ่งแวดล้อม จึงเป็นประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์ทุกคนในโลก การดำเนินชีวิตของมนุษย์ได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมอย่างใกล้ชิด ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น อากาศ น้ำ ป่าไม้ หรือสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น บ้านเรือน ยานพาหนะ ในขณะที่ตัวมนุษย์ก็เป็นตัวการที่ทำให้สิ่งแวดล้อมเกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของตนให้มากที่สุด จนสิ่งแวดล้อมไม่สามารถปรับตัวได้ทัน เกิดเป็นปัญหาและสร้างความเสียหายกลับมาสู่มนุษย์เองในที่สุด ตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นสภาพดังกล่าวได้อย่างชัดเจนก็คือ การที่อุณหภูมิโลกสูงขึ้น เนื่องจากก๊าซที่ทำให้เกิดภาวะเรือนกระจกที่มีสาเหตุมาจากการเผาผลาญเชื้อเพลิง การทำลายป่า ซึ่งมีการคาดการณ์กันว่า หากการเพิ่มจำนวนของก๊าซที่ทำให้เกิดภาวะเรือนกระจกยังคงดำเนินต่อไป อุณหภูมิเฉลี่ยของโลกจะสูงขึ้น 1.7 - 5 องศาเซลเซียส ภายใน 60 ปีข้างหน้า (พิจิตต รัตตกุล, 2537) และจากเหตุการณ์ไฟไหม้ป่าที่ประเทศอินโดนีเซียในช่วงกลางปี พ.ศ. 2540 ได้ก่อให้เกิดหมอกควันพิษแผ่กระจายออกไปเป็นบริเวณกว้าง ส่งผลกระทบต่อสภาพอากาศของประเทศเพื่อนบ้านโดยทั่วหน้า รวมไปถึงทางตอนใต้ของประเทศไทยก็ได้รับผลกระทบเช่นเดียวกัน ปัญหาสิ่งแวดล้อมจึงเป็นปัญหาที่ไม่จำกัด

อยู่เฉพาะประเทศใดประเทศหนึ่ง หรือภูมิภาคใดภูมิภาคหนึ่งของโลกเท่านั้น ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในประเทศหนึ่งจะส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมในที่อื่นๆ ด้วย

ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในระดับโลก เริ่มขึ้นนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2511 เนื่องจากปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นทุกขณะ ประเทศต่างๆ ทั่วโลกได้ให้ความสนใจและตื่นตัวต่อปัญหามากขึ้น รัฐบาลสวีเดนในขณะนั้นจึงได้เสนอต่อคณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหประชาชาติถึงสถานการณ์สิ่งแวดล้อมโลกที่กำลังประสบภาวะวิกฤต ทั้งวิกฤตการณ์ความแห้งแล้งด้านอาหาร พลังงาน สิ่งเป็นพิษ ซึ่งจะส่งผลร้ายต่อมนุษยชาติทั่วโลก ทางองค์การสหประชาชาติจึงได้จัดให้มีการประชุมระดับนานาชาติเรื่อง “สิ่งแวดล้อมมนุษย์” ขึ้น เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2515 ที่กรุงสต็อกโฮล์ม ประเทศสวีเดน และกำหนดให้วันที่ 5 มิถุนายนของทุกปี เป็นวันสิ่งแวดล้อมโลก (ดำรงศักดิ์ ชัยสนิท และสุนี เลิศแสวงกิจ,2540)

เอกสารสำคัญฉบับหนึ่งของสหประชาชาติที่ประเทศต่างๆ รวมถึงประเทศไทย ได้ให้การรับรองและจะต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับแนวทางของเอกสารฉบับนี้ ได้แก่ Agenda 21 หรือแผนปฏิบัติการ 21 ซึ่งเป็นแนวทางการดำเนินงาน และความร่วมมือในระดับประเทศและระหว่างประเทศ เพื่อให้การพัฒนาเศรษฐกิจสามารถดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องโดยให้มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยลง ได้กล่าวไว้ว่าประชากร การบริโภค และเทคโนโลยี เป็นพลังผลักดันหลักที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม และสนับสนุนให้มีการจัดข้อมูลข่าวสารเพื่อการตัดสินใจสำหรับการพัฒนาแบบยั่งยืน ซึ่งข้อมูลข่าวสารดังกล่าวจำเป็นต้องจัดสรรให้กับผู้ที่ต้องการในเวลาที่ต้องการและในรูปแบบที่สามารถเข้าใจได้ ดังนั้นประเทศต่างๆ ควรดำเนินการเพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นและผู้ใช้ทรัพยากรได้รับข้อมูลข่าวสารและทักษะที่จำเป็นในการจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรอย่างยั่งยืน (นิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2538)

จาก Agenda 21 และเอกสารที่สำคัญในการประชุม Earth Summit ของสหประชาชาติที่จัดขึ้น ณ นครริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อเดือนมิถุนายน 2535 ได้ก่อให้เกิดปฏิญญาระหว่างประเทศที่เรียกว่า ปฏิญญาริโอว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (Rio Declaration on Environment and Development) ซึ่งกล่าวว่าหนทางเดียวที่จะให้เกิดความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจในระยะยาวก็คือ การเชื่อมโยงให้เข้ากับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ซึ่งสิ่งนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อประเทศต่างๆ ได้สถาปนาความร่วมมือ

ในระดับโลกขึ้นใหม่อย่างเสมอภาค สร้างความเกี่ยวข้องกับรัฐบาล ประชาชน และกลุ่มต่างๆ ที่สำคัญของสังคม และจำเป็นต้องสร้างข้อตกลงระหว่างประเทศที่จะคุ้มครองการรวมตัวกันของสิ่งแวดล้อม โลกและระบบของการพัฒนา (นิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538) ซึ่งแนวความคิดหลักที่สำคัญในปฏิญญาโรก็คือ เรื่องของสิ่งแวดล้อมจะได้รับการจัดการด้วยดีต้องอาศัยการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนที่เกี่ยวข้องทุกคน และประเทศต่างๆ ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้สาธารณชนเกิดความตระหนักและเข้ามีส่วนร่วม โดยการเผยแพร่ข่าวสารทางด้านสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปอย่างกว้างขวาง

นอกจากนี้ควรมีการประกาศใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพ และพัฒนากฎหมายของประเทศในเรื่องความรับผิดชอบต่อผู้ที่ได้รับความเสียหายจากมลพิษและความเสียหายจากสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ตลอดจนให้มีการประเมินความเสี่ยงจากโครงการต่างๆ ที่อาจจะก่อให้เกิดผลกระทบและเป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมเป็นการล่วงหน้าด้วย

สำหรับปัญหาสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยได้เป็นที่ยอมรับโดยทั่วกันแล้วว่า การพัฒนาประเทศในระยะที่ผ่านมาทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลง ซึ่งสาเหตุหลักของปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดจากการเพิ่มจำนวนของประชากร ซึ่งเป็นผู้ใช้ทรัพยากรโดยตรง เมื่อประชากรเพิ่มจำนวนมากขึ้น การใช้ทรัพยากรในการดำรงชีวิตจึงเพิ่มขึ้นตามไปด้วย ในขณะที่ทรัพยากรต่างๆ มีอยู่อย่างจำกัด จึงทำให้เกิดการแย่งชิง และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเหล่านั้นโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม และแม้ว่าการเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศจะสามารถยกระดับความเป็นอยู่และเพิ่มรายได้ให้กับประชาชน ส่งผลให้เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศขยายตัวอย่างรวดเร็ว แต่ในขณะเดียวกันการใช้ทรัพยากรอย่างรวดเร็วโดยไม่มีขีดจำกัดก็ได้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพและคุณภาพชีวิตของคนไทยมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการเสียชีวิตหรือความเจ็บป่วยเรื้อรังจากปัญหามลภาวะ สัตว์และพืชหลายชนิดต้องสูญพันธุ์ และการที่ป่าไม้ได้ถูกทำลายลงเป็นจำนวนมาก

ภาครัฐได้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจึงได้จัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2518 และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520-2524) จนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) ซึ่งเป็นฉบับปัจจุบัน ได้กำหนดนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมไว้อย่างชัดเจน (ดำรงศักดิ์ ชัยสนิทและสุนี เลิศแสวงกิจ, 2540) และจากกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในประเทศที่มีมากขึ้น ประกอบกับการเคลื่อนไหวเรียกร้องความ

ร่วมมือระหว่างประเทศในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมโลก โดยเน้นการพัฒนาที่ยั่งยืนจากการประชุม Earth Summit ที่นครริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล ได้ก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวในการพัฒนาคุณภาพของสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยอย่างจริงจังอีกครั้งหนึ่ง โดยในส่วนของภาครัฐได้ออกพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 เพื่อเป็นมาตรการในการดูแล รมั้ดระวังคุณภาพสิ่งแวดล้อม มีสาระสำคัญ (วินัย วีระวัฒนานนท์ และบานชื่น สีพันธ์อง, 2539) สรุปได้ดังนี้

1. มีการจัดตั้งหน่วยงานที่ดูแลเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของชาติที่ชัดเจนขึ้น ได้แก่ สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กรมควบคุมมลพิษ และกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กำหนดหน้าที่ในการดูแลป้องกันและตรวจสอบคุณภาพสิ่งแวดล้อมของเจ้าหน้าที่รัฐไว้อย่างชัดเจนและกว้างขวางยิ่งขึ้น
2. ส่งเสริมให้เอกชนเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมมากขึ้น เช่น บุคคลมีสิทธิในการรับรู้ข่าวสารและการฟ้องร้องผู้กระทำผิด องค์กรเอกชนได้รับการส่งเสริมการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย และได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากรัฐได้ด้วย
3. ระบุให้ผู้ก่อปัญหาสิ่งแวดล้อมจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายชดเชยค่าเสียหาย (Polluter Pay) หรือที่เรียกว่า หลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย (Polluter - Pay Principle : PPP) เนื่องจากมลภาวะที่เกิดขึ้นในประเทศเรานั้นส่วนมากมีที่มาจากโรงงานอุตสาหกรรมและชุมชนต่างๆ เป็นสำคัญ จึงบัญญัติไว้เพื่อให้โรงงานอุตสาหกรรมและชุมชนต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายเพื่อการขจัดมลภาวะด้วย นอกจากนี้ยังได้ระบุบทลงโทษแก่ผู้กระทำผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ทั้งในทางอาญาและทางแพ่งที่รุนแรงมากขึ้น
4. ระบุให้รัฐจัดสรรเงินเข้าเป็นกองทุนสิ่งแวดล้อมเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ และเอกชน ในการจัดการป้องกัน แก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการสนับสนุนการดำเนินกิจการเกี่ยวกับการส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม
5. กำหนดให้มีการรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) สำหรับการดำเนินโครงการต่างๆ ที่อาจจะมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้ เพื่อเป็นเครื่องมือป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมและหามาตรการแก้ไขผลกระทบที่จะเกิดขึ้นไว้ล่วงหน้า โดยผู้ดำเนินโครงการจะต้องเสนอรายงานต่อคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติเพื่อพิจารณาอนุมัติโครงการ
6. กำหนดให้มีคณะกรรมการควบคุมมลพิษ จัดทำแผนเพื่อลดและขจัดมลพิษ มาตรฐานควบคุมมลพิษ และจัดทำรายงานเกี่ยวกับสถานการณ์มลพิษ รวมทั้งกำหนดพื้นที่เขตควบคุมมลพิษด้วย
7. กำหนดให้มีการจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในระดับชาติและระดับจังหวัด

โดยให้มีแผนงานและแนวทางดำเนินงานเกี่ยวกับคุณภาพอากาศ น้ำและสิ่งแวดล้อมอื่นๆ การควบคุมมลพิษ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมขึ้น ซึ่งจะทำให้ท้องถิ่นเข้ามา มีบทบาทในการดูแลรักษาและพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมได้กว้างขวางขึ้น

ในมาตรา 6 และมาตรา 7 ของพระราชบัญญัติฉบับนี้ยังได้กำหนดสิทธิและหน้าที่ของ บุคคลในการร่วมกันส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมไว้ (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม,2537) ดังนี้

มาตรา 6 เพื่อประโยชน์ในการร่วมกันส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของชาติ บุคคลอาจ มีสิทธิหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. การได้รับทราบข้อมูลและข่าวสารจากทางราชการในเรื่องเกี่ยวกับการส่งเสริมและ รักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เว้นแต่ข้อมูลหรือข่าวสารที่ทางราชการถือว่าเป็นความลับที่เกี่ยวข้องกับการรักษา ความมั่นคงแห่งชาติหรือเป็นความลับเกี่ยวกับสิทธิส่วนบุคคล สิทธิในทรัพย์สิน หรือสิทธิในทางการค้า หรือกิจกรรมของบุคคลใดที่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย
2. การได้รับชดเชยค่าเสียหาย หรือค่าทดแทนจากรัฐ ในกรณีที่ได้รับ ความเสียหายจากภัย อันตรายที่เกิดจากการแพร่กระจายของมลพิษ หรือภาวะมลพิษ อันมีสาเหตุมาจากกิจการหรือโครงการใดที่ ริเริ่ม สนับสนุนหรือดำเนินการโดยส่วนราชการ หรือรัฐวิสาหกิจ
3. การร้องเรียนกล่าวโทษผู้กระทำผิดต่อเจ้าพนักงานในกรณีที่ได้พบเห็นการกระทำใดๆ อันเป็นการละเมิด หรือฝ่าฝืนกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมมลพิษ หรือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
4. การให้ความร่วมมือและช่วยเหลือเจ้าพนักงานในการปฏิบัติหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม
5. การปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ หรือกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและรักษา คุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยเคร่งครัด

ทั้งนี้ ตามที่พระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายว่าด้วยการนั้นบัญญัติไว้

มาตรา 7 เพื่อสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ให้องค์กรเอกชนซึ่งมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายไทย หรือกฎหมายต่างประเทศที่มีกิจกรรมเกี่ยวข้อง โดยตรงกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมหรืออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และมีได้มีวัตถุประสงค์ในทางการ เมืองหรือมุ่งการค้าหากำไรจากการประกอบกิจกรรมดังกล่าวมีสิทธิขอจดทะเบียนเป็นองค์กรเอกชนด้าน

การคุ้มครองสิ่งแวดล้อม และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติต่อ กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และ สิ่งแวดล้อม ตามหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง

นอกจากนี้ยังมีกฎหมายสำคัญ ได้แก่พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ.2535 พระราชบัญญัติ สาธารณสุข พ.ศ.2535 และกฎหมายฉบับอื่นๆ ที่มีการควบคุมปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยกฎหมายจะมีลักษณะ ควบคุมการใช้ทรัพยากร หรือกำหนดมาตรฐานคุณภาพทรัพยากรธรรมชาติ หรือคุณภาพสภาพแวดล้อม แต่ก้ยังไม่ได้มีการให้อำนาจราษฎรหรือประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการควบคุมปัญหาสิ่งแวดล้อม (นิเทศ ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2538)

แม้ว่าจะได้มีการกำหนดกฎหมาย และมาตรการต่างๆ ในการควบคุม ดูแล และจัดการ สิ่งแวดล้อม แต่สถานการณ์สิ่งแวดล้อมของประเทศไทยก็ยังคงประสบกับปัญหา และเสื่อมโทรมลง ทุกขณะ ทั้งนี้จากการประมวลสถานการณ์สิ่งแวดล้อมไทยในปัจจุบันของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม (2540) รายงานว่าพื้นที่ป่าได้ลดลงเป็นจำนวนมาก ในช่วงปี พ.ศ.2534 - 2536 ลดลงเกือบสามไร่ต่อปี คาดการณ์ว่าปัจจุบันเหลืออยู่เพียงไม่ถึงร้อยละ 26.02 และ หากยังเป็นเช่นนี้ต่อไปในอีก 2 ทศวรรษข้างหน้าพื้นที่ป่าจะเหลือเพียงร้อยละ 9 ของพื้นที่ประเทศไทย นอกจากนี้ยังมีปัญหามลพิษที่สำคัญและทวีความรุนแรงขึ้นได้แก่ ปัญหามลพิษทางน้ำ โดยเฉพาะบริเวณ แม่น้ำเจ้าพระยาตั้งแต่ อ.เมือง จ.นนทบุรี ถึงปากน้ำ จ.สมุทรปราการ อยู่ในเกณฑ์เสื่อมโทรมและสกปรก มาก ปัญหามลพิษทางอากาศและเสียง ซึ่งเห็นได้ชัดเจนทั้งในชุมชนขนาดใหญ่ และพื้นที่พัฒนาต่างๆ รวมทั้งปัญหาขยะ ซึ่งปัจจุบันมีขยะที่เกิดจากชุมชนทั่วประเทศปีละกว่า 13.1 ล้านตัน

จากสภาพการณ์ดังกล่าวได้แสดงให้เห็นว่ามีปัญหาที่นับวันจะทวีความรุนแรงและกำลัง คุกคามทุกส่วนของสังคมอย่างมาก นั่นก็คือ ปัญหามลพิษในสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นตัวการที่ก่อให้เกิดปัญหา การเปลี่ยนแปลงในสิ่งแวดล้อม สร้างความเสียหายและเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนโดย รวม สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม (2540) ได้รายงานสถานการณ์ด้านมลพิษสิ่งแวดล้อมใน ประเทศไทยไว้ดังนี้

มลพิษทางน้ำ

ปัจจุบันคุณภาพน้ำในแหล่งน้ำต่างๆ ทั่วประเทศ ทั้งแหล่งน้ำผิวดิน แหล่งน้ำใต้ ดิน และแหล่งน้ำทะเล โดยเฉพาะบริเวณที่มีความหนาแน่นของชุมชนและมีกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ ก็

กำลังประสบกับปัญหาความเสื่อมโทรมอันเนื่องมาจากการปนเปื้อนของสารพิษที่มาจากกิจกรรมของมนุษย์ ทั้งการพัฒนาอุตสาหกรรม เกษตรกรรม และการท่องเที่ยว มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคุณสมบัติของทรัพยากรน้ำ ทั้งทางกายภาพและชีวภาพ รวมทั้งความสมดุลของระบบนิเวศในแหล่งน้ำนั้นๆ จนเกิดการเน่าเสีย และกระทบต่อการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ ซึ่งนับวันจะทวีความรุนแรงและขยายพื้นที่ขึ้นเรื่อยๆ ทั้งนี้เนื่องจากขาดการจัดการและการควบคุมมลพิษทางน้ำที่ได้มาตรฐาน

มลพิษทางอากาศ

สารมลพิษทางอากาศที่เป็นปัญหาหลักและเกินมาตรฐานได้แก่ ฝุ่นละออง และก๊าซคาร์บอนมอนอกไซด์ โดยเฉพาะฝุ่นละอองในแหล่งชุมชนที่มีการจราจรคับคั่งจะมีค่าความเข้มข้นสูงกว่าค่ามาตรฐานประมาณ 3 - 5 เท่า สารมลพิษเหล่านี้มีแหล่งกำเนิดจากยานพาหนะ การก่อสร้างอาคารบ้านเรือน ตลอดจนโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ ซึ่งนอกจากจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนโดยตรงแล้ว ยังก่อให้เกิดภาวะการณต่างๆ แก่โลก เช่น ภาวะฝนกรด การเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิของโลก

มลพิษจากเสียงและความสั่นสะเทือน

เป็นปัญหาที่พบในเขตชุมชนและพื้นที่พัฒนาต่างๆ ที่มีการขยายตัวของการคมนาคมขนส่ง และอุตสาหกรรม โดยเฉพาะกรุงเทพมหานครและเมืองศูนย์กลางความเจริญในส่วนภูมิภาค แหล่งกำเนิดมลพิษทางเสียงที่สำคัญคือ ยานพาหนะ สถานประกอบการ และโรงงานอุตสาหกรรม ก่อให้เกิดอันตรายต่อการได้ยินของมนุษย์ นอกจากนี้มลพิษทางความสั่นสะเทือนที่เกิดจากการก่อสร้างและการขนส่งเป็นส่วนใหญ่ ยังมีผลให้อาคารบ้านเรือนเสียหาย และก่อเหตุเดือดร้อนรำคาญให้กับชุมชนด้วย ซึ่งการแก้ปัญหาทำได้เพียงระดับหนึ่ง เนื่องจากขาดการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดและต่อเนื่อง และประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในวิธีแก้ไขปัญหา จึงทำให้เป็นปัญหาที่มีแนวโน้มรุนแรงเพิ่มขึ้นตามการขยายตัวของเศรษฐกิจ

มลพิษจากมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล

ปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นทั่วประเทศยังไม่สามารถจัดเก็บให้หมดไปได้ และยังมีการจัดเก็บที่ไม่ถูกวิธีนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดปริมณฑลของกรุงเทพฯ และจังหวัดในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ตลอดจนจังหวัดศูนย์กลางความเจริญในภาคต่างๆ เนื่องจากอัตราการผลิตมูลฝอยของประชากรมีแนวโน้มสูงขึ้นทุกปี แต่การดำเนินการแก้ไขปัญหายังเป็นเพียงการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น

มลพิษจากสารอันตราย

ปัจจุบันมีการนำสารอันตรายเข้ามาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาทั้งจากการเกษตร การอุตสาหกรรม และสาธารณสุขมากขึ้นเป็นลำดับ โดยส่วนใหญ่จะเป็นสารที่จัดอยู่ในจำพวกวัตถุไวไฟ วัตถุระเบิด วัตถุมีพิษ และวัตถุกัดกร่อน ซึ่งปัจจุบันมีการนำมาใช้อย่างไม่ถูกต้อง ขาดความรับผิดชอบ ตลอดจนขาดการควบคุมอย่างเป็นระบบ ทำให้เกิดพิษภัยอันตรายต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อม นอกจากนี้ยังมีการตรวจพบสารเคมีตกค้างในสิ่งแวดล้อมต่างๆ ทั้งในดิน น้ำ ซึ่งสะสมขึ้นเรื่อยๆ จนอาจสร้างความสูญเสียคุณภาพของระบบนิเวศได้

ปัญหามลพิษจากสารอันตรายดังกล่าวมีการแก้ไขไปแล้วบางส่วน แต่ก็ยังมีแนวโน้มที่รุนแรงมากขึ้น เนื่องจากประเทศไทยกำลังพัฒนาเป็นประเทศกึ่งอุตสาหกรรม หรือที่เรียกว่าประเทศอุตสาหกรรมใหม่ จึงมีแนวโน้มที่จะใช้สารอันตรายมากขึ้น ซึ่งจะมีผลให้เกิดมลพิษจากสารอันตรายมากขึ้นด้วยเช่นเดียวกัน

มลพิษจากของเสียอันตราย

เป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สำคัญและมีแนวโน้มรุนแรงขึ้น ทั้งนี้เพราะกิจกรรมต่างๆ ทั่วประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการอุตสาหกรรม เกษตรกรรม ชุมชน การบริการ โรงพยาบาล สาธารณูปโภค และอื่นๆ ซึ่งมีเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ได้เป็นแหล่งกำเนิดของเสียอันตราย และไม่สามารถกำจัดได้ทั้งหมด โดยในภาคอุตสาหกรรมสามารถกำจัดของเสียอันตรายได้ประมาณปีละ 530,000 ตัน จาก 950,000 ตัน ส่วนมูลฝอยติดเชื้อซึ่งเกิดขึ้นปีละ 110,000 ตัน สามารถกำจัดโดยการเผาในเตาได้เพียง 40,000 ตัน สำหรับของเสียอันตรายจากชุมชนเกิดขึ้นประมาณปีละ 360,000 ตัน

จากที่กล่าวมานั้น เห็นได้ว่าเท่าที่ผ่านมาการบริหารและการจัดการมลพิษยังไม่สามารถป้องกันและแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากขาดเอกภาพในการดำเนินการและการประสานงานที่ดี กฎหมายและมาตรการต่างๆ ขาดการติดตาม ตรวจสอบ และควบคุม อีกทั้งยังไม่มี ความชัดเจนเพียงพอ ตลอดจนการมีส่วนร่วมของผู้ประกอบการ ประชาชน องค์กรเอกชน และหน่วยงานในท้องถิ่น ยังมีไม่มากเท่าที่ควร ที่สำคัญคือขาดการประชาสัมพันธ์ที่ดี แม้ว่าขณะนี้ประชาชนทั่วไปจะได้รับข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น แต่ก็เป็นการรับข่าวสารที่มาจากแหล่งข้อมูลหลายแหล่ง บางครั้งมีความขัดแย้งกันจนทำให้ประชาชนทั่วไปเกิดความสับสน (นิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538) ไม่ทราบ

ข้อเท็จจริงอันจะเป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจ ทำให้เกิดความไม่แน่ใจและไม่เข้าใจบทบาทที่ถูกต้องในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม

ในส่วนของภาครัฐ จึงได้มีการบรรจุลงไปในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) ถึงความจำเป็นต้องเร่งฟื้นฟูพร้อมทั้งอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและป้องกันสภาวะแวดล้อม โดยสนับสนุนให้ประชาชน ชุมชน และองค์กรท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการมากขึ้น ซึ่งมีแนวทางการดำเนินงานประกอบด้วย

1. จัดการฟื้นฟูทรัพยากรดินที่ผ่านการใช้ประโยชน์และขาดการดูแลรักษา
 - 1.1 ส่งเสริมการอนุรักษ์ดินและน้ำ
 - 1.2 ส่งเสริมการนำระบบเกษตรทางเลือกในรูปแบบต่างๆ
2. ลดปริมาณมลพิษและการแพร่กระจายมลพิษในสภาพแวดล้อม
 - 2.1 ลดและควบคุมมลพิษทางน้ำอันเนื่องมาจากกิจกรรมของชุมชนเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม
 - 2.2 ลดปริมาณมลพิษทางอากาศในเขตอุตสาหกรรมและพื้นที่การจราจรหนาแน่น
 - 2.3 กำจัดกากของเสียและลดปริมาณมูลฝอย
 - 2.4 ลดและควบคุมสารอันตรายจากแหล่งกำเนิด
3. สนับสนุนให้มีระบบบำบัดและกำจัดของเสียรวม ได้แก่ ระบบบำบัดน้ำเสียรวม และการกำจัดมูลฝอย
 - 3.1 สนับสนุนให้มีการลงทุนในระบบบำบัดน้ำเสียรวม
 - 3.2 สนับสนุนการจัดตั้งศูนย์กำจัดของเสียส่วนกลางและศูนย์กำจัดมูลฝอยติดเชื้อ
4. ส่งเสริมการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการบำบัดของเสีย และเทคโนโลยีสีเขียวในขบวนการผลิตที่เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

นอกจากนี้ยังได้วางแนวทางปรับปรุงบทบาทของภาครัฐเพื่อสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนโดยการปรับทัศนคติและปรับปรุงขีดความสามารถของหน่วยงานของรัฐให้สามารถร่วมมือและเกื้อหนุนชุมชนในท้องถิ่น รวมทั้งรณรงค์ เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกให้แก่ประชาชนและองค์กรชุมชนให้ตระหนักถึงผลกระทบจากความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ความร่วมมือในการป้องกันติดตาม เฝ้าระวัง และแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม

เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และเพื่อให้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมสอดคล้องไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม จึงมีการกำหนดนโยบายและ แผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2540 - 2559 ขึ้น โดยมีการกำหนดแนวทางที่ จำเป็นเร่งด่วนในการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดทดแทนได้ ให้เข้าสู่สภาพสมดุลของการใช้และการเกิด ทดแทน กำหนดแนวทางการแก้ไขจัดภาวะมลพิษทางน้ำ อากาศ เสียงและความสั่นสะเทือน มลฝอย และสิ่งปฏิกูล สารอันตราย และของเสียอันตราย ตลอดจนการกำหนดแนวทางในการส่งเสริมและรักษา คุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติในอนาคตด้วย ซึ่งการกำหนดแนวทางดังกล่าวเป็นระยะยาว 20 ปีนั้น ก็ เพราะปัญหาสิ่งแวดล้อมไม่ใช่ปัญหาที่จะแก้ไขได้อย่างง่ายดายและรวดเร็ว แต่ต้องอาศัยระยะเวลาและ ความต่อเนื่องในการดำเนินการอย่างจริงจังจึงจะสัมฤทธิ์ผล (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2540)

จากแนวทางการดำเนินงานของภาครัฐ เห็นได้ว่าปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การแก้ไขปัญหา สิ่งแวดล้อมประสบความสำเร็จ ได้แก่การร่วมมือร่วมใจจากประชาชนทุกฝ่ายทุกกลุ่มที่จะต้องมีส่วนร่วม ในการดำเนินการต่างๆ เพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น ซึ่งการจะสร้างจิตสำนึกและความตระหนักใน เรื่องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนั้น จำเป็นต้องอาศัยข้อมูลข่าวสารที่มีความถูกต้องชัดเจน สร้างความรู้ความเข้าใจ ให้กับประชาชนทั่วไปได้เป็นอย่างดี จึงจะนำไปสู่ความร่วมมือในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ การอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม และลดปัญหามลพิษได้

สื่อกลางสำคัญที่จะช่วยให้สามารถถ่ายทอดข่าวสารไปยังกลุ่มต่างๆ ในสังคมทุกกลุ่มได้ อย่างกว้างขวางและรวดเร็ว ตลอดจนสามารถสร้างความตระหนักในเรื่องที่เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อม ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ก็คือสื่อมวลชนนั่นเอง (คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2538) ทั้งนี้ ด้วยคุณลักษณะของสื่อมวลชนและบทบาทหน้าที่ในการรายงานข่าวสาร เหตุการณ์ต่างๆ ให้ประชาชนได้ รับทราบ ถ่ายทอดความรู้ ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องราวต่างๆ ได้ เป็นอย่างดี โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์เป็นสื่อมวลชนที่มีบทบาทหน้าที่โดยตรงในการสื่อข่าวสาร และ รายงานเหตุการณ์ความเป็นไปในสังคมให้ประชาชนได้รับทราบ สามารถเสนอรายงานข่าวในลักษณะที่ เรียกว่าตีความหมายหรือแปลความหมาย ให้สาระสำคัญของข่าวนั้นๆ ได้ดี และให้รายละเอียดได้มาก นอกจากนั้นหนังสือพิมพ์ยังเป็นแหล่งความรู้ ความบันเทิง และเป็นสื่อในการโฆษณา ซึ่งสามารถเข้าถึง

ประชาชนได้ทุกระดับ ไม่จำกัดผู้อ่าน สามารถอ่านได้ทุกเวลาทุกสถานที่ และค่อนข้างมีอิสระในการเสนอข่าวสารมากกว่าสื่อมวลชนแขนงอื่น อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่

เรื่องราวเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเป็นประเด็นที่เกี่ยวพันกับทุกคน การนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมจึงถือเป็นหน้าที่หนึ่งที่สำคัญของหนังสือพิมพ์ ในฐานะที่เป็นสถาบันสาธารณะ ซึ่งช่วยสะท้อนสภาพของสังคมที่แท้จริงไปสู่สาธารณชน ทำหน้าที่ช่วยให้ผู้อ่านได้รับทราบสถานการณ์ด้านมลพิษสิ่งแวดล้อมทั้งในประเทศและต่างประเทศ นำเสนอรายละเอียดในประเด็นทางมลพิษสิ่งแวดล้อมที่มีความซับซ้อนได้ดี ทำให้ประชาชนเกิดความรู้ ความเข้าใจและสามารถแสดงบทบาทในการพิทักษ์รักษาสิ่งแวดล้อม โดยมีเจตคติและจิตสำนึกที่ดีต่อสิ่งแวดล้อม ตลอดจนช่วยดูแลสอดส่องและเข้าไปมีส่วนร่วมในการปกป้องสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

สำหรับหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย ได้มีความตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ดังกล่าว จึงมีการนำเสนอประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมในหนังสือพิมพ์ทั้งที่เป็นหนังสือพิมพ์ทั่วไป และหนังสือพิมพ์เฉพาะทาง ซึ่งสมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทยก็ได้เล็งเห็นความสำคัญของการนำเสนอเรื่องสิ่งแวดล้อมจึงมีการจัดประกวดข่าวอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นประจำทุกปี เพื่อมอบให้กับการรายงานข่าวของหนังสือพิมพ์ที่นำเสนอประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ มีเนื้อหาสาระที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อสังคม แต่การนำเสนอเนื้อหาด้านสิ่งแวดล้อมของหนังสือพิมพ์ในประเทศไทยเท่าที่ผ่านมา มักจัดประเภทข่าวสิ่งแวดล้อมให้อยู่ร่วมกับข่าวอื่นๆ เช่น ข่าววิทยาศาสตร์ ข่าวคุณภาพชีวิต และรายงานโดยผู้สื่อข่าวที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้สื่อข่าวสายวิทยาศาสตร์ การเมือง เศรษฐกิจ การเสนอประเด็นต่างๆ จึงเป็นไปตามความสนใจหรือกระแสของสังคมในขณะนั้น ซึ่งมักเสนอไปในด้านความขัดแย้งและผลกระทบมากกว่าให้ความรู้ความเข้าใจหรือประสานประโยชน์ (นิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538) และบ่อยครั้งที่มีการนำเสนอเนื้อหาในลักษณะที่เป็นวิชาการมากจนเกินไป ใช้ภาษาที่ยากแก่การทำความเข้าใจของผู้อ่าน โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับมลพิษสิ่งแวดล้อม เป็นเรื่องที่น้อยคนนักจะมีความรู้ความเข้าใจในปัญหาและการจัดการมลพิษที่ถูกต้อง การนำเสนอข้อมูล ข้อเท็จจริงและข่าวสารเกี่ยวกับมลพิษ ตลอดจนวิธีการดำเนินการและการจัดการ จะต้องอาศัยการนำเสนอที่ต่อเนื่อง และให้ผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องสิ่งแวดล้อมดีพอสมควรเป็นผู้ถ่ายทอดและนำเสนอ จึงจะทำให้สามารถนำเสนอเนื้อหาด้านมลพิษสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้อง มีคุณภาพ และมีรูปแบบที่เหมาะสมกับประเด็นนั้นๆ

อย่างไรก็ตามได้มีหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทยหลายฉบับให้ความสำคัญกับการนำเสนอเนื้อหาด้านสิ่งแวดล้อมมากขึ้น มีผู้รับผิดชอบสายงานข่าวด้านสิ่งแวดล้อมโดยตรง มีหน้าเฉพาะสำหรับข่าวสิ่งแวดล้อมในหนังสือพิมพ์ ทั้งที่เป็นหนังสือพิมพ์ทั่วไป และหนังสือพิมพ์ธุรกิจ ซึ่งมีกลุ่มผู้อ่านเป้าหมายแตกต่างกัน เช่น หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ หนังสือพิมพ์มติชน หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน โดยนำเสนอในรูปแบบต่างๆ เช่น ข่าว บทความ คอลัมน์ต่างๆ โดยเฉพาะเรื่องของปัญหามลพิษในสิ่งแวดล้อม ซึ่งทวีความรุนแรงและเกิดขึ้นในแทบจะทุกพื้นที่ของประเทศ หนังสือพิมพ์ก็ได้ให้ความสำคัญในการนำเสนอไปสู่ผู้อ่านด้วยเช่นเดียวกัน ทั้งนี้จากการประกวดข่าวอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ของสมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย มีผลงานข่าวที่นำเสนอประเด็นปัญหาด้านมลพิษในสิ่งแวดล้อมส่งเข้าร่วมประกวด เช่น ข่าว “ทีพีไอ” อุตสาหกรรมกลางเมือง จำเลย “สารพิษ” บันทอนชีวิตชาวบ้าน ในปี 2538 ของหนังสือพิมพ์มติชน ซึ่งได้เสนอข่าวชาวบ้านจังหวัดระยองได้รับความเดือดร้อนจากปัญหาสารเคมีและมลพิษทางกลิ่น จากโรงงานผลิตเม็ดพลาสติกของ บริษัท อุตสาหกรรมปิโตรเคมีกัลไทย จำกัด (มหาชน) (ทีพีไอ) ข่าวโรงไฟฟ้าอภัยศางดง ปี 2538 ของหนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน ที่นำเสนอข่าวโครงการโรงไฟฟ้าพลังงานความร้อนเพื่อสิ่งแวดล้อม ของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคที่จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งอาจก่อมลพิษ และมีอันตรายเช่นเดียวกับกรณีโรงไฟฟ้าแม่เมาะที่จังหวัดลำปาง ข่าวการทำลายพันธุ์สัตว์น้ำและระบบนิเวศทางทะเลที่อ่าวบางขุนไทร จังหวัดเพชรบุรี โดยการลักลอบใช้เครื่องมือคราดประกอบกับเรือยนต์ในการจับหอย ทำให้น้ำเน่าเสีย เมื่อปี 2535 ซึ่งนำเสนอโดยหนังสือพิมพ์เดลินิวส์

ในยุคที่โลกอยู่ในภาวะไร้พรมแดนเช่นปัจจุบัน กระแสการร่วมกันรักษาสิ่งแวดล้อมได้กลายเป็นค่านิยมสากลที่ได้รับความสนใจจากทั่วโลก สื่อมวลชนทั่วโลกได้ให้ความสำคัญกับประเด็นทางสิ่งแวดล้อมมากขึ้น และเรื่องของปัญหามลพิษในสิ่งแวดล้อมได้เป็นหัวข้อสำคัญที่มักจะมีการหยิบยกขึ้นมากล่าวถึงในการประชุมสิ่งแวดล้อมระดับโลก ซึ่งในรอบปีที่ผ่านมา (พ.ศ.2540) ประเทศไทยต้องประสบกับเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดปัญหามลพิษบ่อยครั้ง ดังเช่น เหตุการณ์ปัญหาหากลิ่นเหม็นจากโรงงานอุตสาหกรรมในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง เมื่อเดือนมิถุนายน 2540 ซึ่งส่งผลกระทบต่อชาวบ้านและเด็กนักเรียนที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงจนถึงขั้นเจ็บป่วย และกรณีจังหวัดต่างๆ ทางภาคใต้ของประเทศได้รับผลกระทบจากควันที่เกิดจากการเผาป่า บนเกาะสุมาตรา ประเทศอินโดนีเซีย ในช่วงเดือนสิงหาคม 2540 ซึ่งได้ก่อให้เกิดปัญหามลพิษทางอากาศ แผ่กระจายเป็นบริเวณกว้าง

ในขณะเดียวกันได้มีการกำหนดนโยบายและจัดทำโครงการรณรงค์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ประชาชนและฝ่ายต่างๆ ได้ตระหนักถึงปัญหามลพิษในสิ่งแวดล้อม และที่สำคัญยังเป็นปีแห่งการเริ่มต้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540 - 2544) ที่เน้นการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งได้ปรับแนวคิดการพัฒนาจากเดิมที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นจุดมุ่งเน้นหลัก ของการพัฒนาแต่เพียงอย่างเดียวมาเป็นการเน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการฟื้นฟูและรักษาสภาพแวดล้อมควบคู่ไปกับการพัฒนา นอกจากนี้ยังมีการ กำหนดนโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2540 - 2559 ที่มีความมุ่ง หมายให้มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของประเทศที่เกื้อกูล และไม่เป็ นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยจะส่งผลให้การพัฒนาประเทศเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนและ เสริมสร้างคุณภาพชีวิตของประชาชน รวมทั้งมีการรณรงค์ให้เกิดการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างมาก เช่น โครงการรณรงค์สร้างการมีส่วนร่วมในการลดฝุ่นและมลพิษทางอากาศ ตั้งแต่เดือนมกราคม - เดือน ธันวาคม 2540 โครงการจับ - ปรับ ผู้ทิ้งขยะในที่สาธารณะในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่เดือน มกราคม 2540

จากที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้เกิดความสนใจที่จะศึกษาว่า หนังสือพิมพ์ภาษาไทยทั้งที่เป็น หนังสือพิมพ์เฉพาะด้าน และหนังสือพิมพ์ทั่วไป ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ต่างประเภทกัน แต่มีการจัดหน้าข่าว สิ่งแวดล้อมและมีผู้รับผิดชอบข่าวสิ่งแวดล้อมโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ด้านธุรกิจ หนังสือพิมพ์ คุณภาพ หรือหนังสือพิมพ์ประชานิยม จะมีการนำเสนอเนื้อหาด้านมลพิษสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร และมีปัจจัยใดที่ส่งผลต่อการพิจารณาให้ความสำคัญกับการนำเสนอเนื้อหา เภณท์ในการคัดเลือก ข่าวสาร การกำหนดประเภทและรูปแบบในการนำเสนอเนื้อหาด้านมลพิษสิ่งแวดล้อม ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ จะทำให้เกิดความเข้าใจในบทบาทและการทำหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ต่อการสร้างความตระหนักในปัญหา สิ่งแวดล้อมให้กับประชาชน และการให้ความร่วมมือในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารด้านมลพิษสิ่งแวดล้อม ของหนังสือพิมพ์แต่ละประเภทว่ามีมากน้อยเพียงใด โดยการวิเคราะห์เนื้อหาในหนังสือพิมพ์ และการ สัมภาษณ์บุคคลในองค์กรหนังสือพิมพ์ ที่มีหน้าที่รับผิดชอบข่าวสิ่งแวดล้อม ได้แก่ บรรณาธิการข่าว หัวหน้าข่าว และผู้สื่อข่าวสิ่งแวดล้อม ถึงนโยบายของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับ หลักเกณฑ์ในการนำเสนอ เนื้อหาด้านมลพิษสิ่งแวดล้อม ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการเลือกสรร การกำหนดเนื้อหาและรูปแบบในการ นำเสนอ ตลอดจนกระบวนการทำงาน สภาพปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ในการทำงาน นอกจากนี้ยัง สัมภาษณ์หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนที่มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการดูแลรักษา จัดการ

และควบคุมคุณภาพของสิ่งแวดล้อม ตลอดจนรณรงค์ให้ประชาชนเกิดความตระหนักถึงปัญหาด้านมลพิษสิ่งแวดล้อม ในฐานะที่เป็นแหล่งข่าวด้านมลพิษสิ่งแวดล้อม เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างนักข่าวและแหล่งข่าวมีความสำคัญต่อข่าว นักข่าวมักจะเรียนรู้เหตุการณ์และประเด็นปัญหาจากแหล่งข่าว อีกทั้งหน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อมจะมีความรู้ ความชำนาญ ตลอดจนติดตามข่าวสารและสถานการณ์ด้านมลพิษอย่างสม่ำเสมอ การศึกษาครั้งนี้จึงมีการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของแหล่งข่าวที่มีต่อการนำเสนอเนื้อหาด้านมลพิษสิ่งแวดล้อมของหนังสือพิมพ์ว่ามีความเหมาะสมหรือไม่ และสอดคล้องสัมพันธ์กับสถานการณ์และสภาพความเป็นจริงด้านมลพิษในสิ่งแวดล้อมในขณะนั้นหรือไม่ อย่างไร ซึ่งการสัมภาษณ์บุคคลในองค์กรหนังสือพิมพ์และหน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อมจะเพิ่มเติมกรณีศึกษา โดยการนำตัวอย่างเหตุการณ์เกี่ยวกับมลพิษที่เกิดขึ้นและได้รับความสนใจจากประชาชนมาทำการสัมภาษณ์ทั้งในส่วนของบรรณาธิการ หัวหน้าข่าว ผู้สื่อข่าว และหน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อมด้วย

ปัญหานำการวิจัย

1. การนำเสนอเนื้อหาด้านมลพิษสิ่งแวดล้อมของหนังสือพิมพ์แต่ละประเภทมีความแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไรทั้งในด้านประเภทของเนื้อหา รูปแบบ ตำแหน่งหน้าที่นำเสนอและแหล่งที่มาของเนื้อหาที่นำเสนอ
2. ปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อกระบวนการเลือกสรร การกำหนดประเภทเนื้อหา รูปแบบ และตำแหน่งหน้าที่ในการนำเสนอเนื้อหาด้านมลพิษสิ่งแวดล้อมของหนังสือพิมพ์
3. หน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อมมีความคิดเห็นต่อการนำเสนอเนื้อหาด้านมลพิษสิ่งแวดล้อมของหนังสือพิมพ์อย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปริมาณความถี่ในการนำเสนอเนื้อหาด้านมลพิษสิ่งแวดล้อมของหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย ทั้งในด้านประเภทของเนื้อหา รูปแบบ ตำแหน่งหน้าที่นำเสนอ และแหล่งที่มาของเนื้อหาที่นำเสนอ

2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการเลือกสรร การกำหนดประเภทเนื้อหา รูปแบบและตำแหน่งหน้าในการนำเสนอเนื้อหาด้านมลพิษสิ่งแวดล้อมจากบรรณาธิการ หัวหน้าข่าว และผู้สื่อข่าวสิ่งแวดล้อมของหนังสือพิมพ์

3. เพื่อทราบถึงความคิดเห็นของหน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อมในฐานะแหล่งข่าวที่มีต่อการนำเสนอเนื้อหาด้านมลพิษสิ่งแวดล้อมของหนังสือพิมพ์

สมมติฐานการวิจัย

1. ปริมาณความถี่ในการนำเสนอเนื้อหาด้านมลพิษสิ่งแวดล้อมของหนังสือพิมพ์แต่ละประเภทแตกต่างกัน ทั้งในด้านประเภทเนื้อหา รูปแบบ ตำแหน่งหน้าที่นำเสนอ และแหล่งที่มาของเนื้อหาที่นำเสนอ

2. ปัจจัยภายในองค์กรเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้กระบวนการเลือกสรร การกำหนดประเภทเนื้อหา รูปแบบและตำแหน่งหน้าในการนำเสนอเนื้อหาด้านมลพิษสิ่งแวดล้อมของหนังสือพิมพ์แตกต่างกัน

3. หน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อมเห็นว่าการนำเสนอเนื้อหาด้านมลพิษสิ่งแวดล้อมของหนังสือพิมพ์มีความเหมาะสม และสอดคล้องสัมพันธ์กับสภาพความเป็นจริงด้านมลพิษในสิ่งแวดล้อมในขณะนั้น

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้มุ่งวิเคราะห์การนำเสนอเนื้อหาด้านมลพิษสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทยที่มีหัวหน้าข่าวและผู้สื่อข่าวสิ่งแวดล้อมโดยตรง ที่ตีพิมพ์ในกรุงเทพมหานคร เฉพาะกรอบเข้าเท่านั้น กรอบบ่าจะไม่นำมาศึกษา ทั้งนี้จะศึกษาหนังสือพิมพ์ 3 ฉบับ คือหนังสือพิมพ์ทางธุรกิจ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน หนังสือพิมพ์คุณภาพ ได้แก่ หนังสือพิมพ์มติชน และหนังสือพิมพ์ประชานิยม ได้แก่ หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ โดยจะทำการศึกษาทุกวันเป็นระยะเวลา 1 ปี (ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2539 ถึง 30 กันยายน 2540) จำนวนทั้งสิ้นรวม 1,043 ฉบับ

2. สัมภาษณ์บรรณาธิการข่าว หัวหน้าข่าว และผู้สื่อข่าวสิ่งแวดล้อมของหนังสือพิมพ์ที่เลือกศึกษาระดับละ 2 คน รวมทั้งสิ้น 6 คน
3. เนื้อหาด้านมลพิษสิ่งแวดล้อมที่ทำการศึกษแบ่งเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้ มลพิษทางน้ำ มลพิษทางอากาศ มลพิษจากเสียงและความสั่นสะเทือน มลพิษจากมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล มลพิษจากสารอันตราย มลพิษจากของเสียอันตราย และมลพิษโดยรวม
4. สัมภาษณ์ความคิดเห็นของหน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อมที่มีสำนักงานอยู่ในกรุงเทพมหานคร ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ที่ทำหน้าที่ในการดูแล และรับผิดชอบงานด้านมลพิษสิ่งแวดล้อม หน่วยงานละ 1 คน จำนวน 5 หน่วยงาน รวมทั้งสิ้น 5 คน โดยเลือกจากหน่วยงานที่หนังสือพิมพ์ใช้เป็นแหล่งข่าวหลักด้านมลพิษสิ่งแวดล้อม ได้แก่ สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กรมควบคุมมลพิษ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย และสมาคมวิศวกรสิ่งแวดล้อมแห่งประเทศไทย

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ผู้วิจัยจะศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาด้านมลพิษสิ่งแวดล้อมทั้งในและต่างประเทศ เฉพาะที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทยที่กำหนดไว้ในขอบเขตการวิจัยเท่านั้น
2. การวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือพิมพ์รายวัน จะวิเคราะห์เนื้อหาทั้งฉบับของหนังสือพิมพ์ที่จะศึกษา ยกเว้นภาพ โฆษณา หน้าบันเทิง หน้ากีฬา และนวนิยาย

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

1. เนื้อหาด้านมลพิษสิ่งแวดล้อม หมายถึง ข้อเขียนทุกประเภทที่เสนอเนื้อหาเกี่ยวข้องกับมลพิษทางน้ำ มลพิษทางอากาศ มลพิษจากเสียงและความสั่นสะเทือน มลพิษจากมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล มลพิษจากสารอันตราย และมลพิษจากของเสียอันตราย
2. หนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย หมายถึง หนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทยที่ออกจำหน่าย

สม่ำเสมอเป็นประจำทุกวัน เนื้อหาส่วนใหญ่เสนอข่าวสาร ข้อเท็จจริงและเหตุการณ์ปัจจุบัน ไม่เย็บเล่ม และไม่มีปกในที่นี้แบ่งเป็น

- หนังสือพิมพ์รายวันทางธุรกิจ หมายถึง หนังสือพิมพ์ที่เน้นการเสนอเนื้อหาทางธุรกิจ การค้า และเศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน
- หนังสือพิมพ์รายวันประเภทคุณภาพ หมายถึง หนังสือพิมพ์ที่มุ่งเน้นนำเสนอข่าวหนัก (Hard News) ผู้อ่านมักจะเป็นปัญญาชน กลุ่มที่มีการศึกษาค่อนข้างสูง ได้แก่ หนังสือพิมพ์มติชน
- หนังสือพิมพ์รายวันประเภทประชานิยม หมายถึง หนังสือพิมพ์ที่เน้นนำเสนอข่าวเบา (Soft News) ข่าวประเภทเร้าอารมณ์ ตื่นเต้น เร้าความสนใจของมนุษย์ ได้แก่ หนังสือพิมพ์เดลินิวส์

3. ความถี่ของการนำเสนอเนื้อหา หมายถึง การปรากฏของเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับมลพิษสิ่งแวดล้อมที่เสนอในหนังสือพิมพ์ มีหน่วยการวัดเป็นจำนวนชิ้นตามจำนวนที่ปรากฏ ในกรณีที่ เป็นบทความเรื่องเดียวกันปรากฏในหนังสือพิมพ์มากกว่า 1 วัน จะคิดจำนวนความถี่ตามจำนวนวันที่เสนอ

4. รูปแบบ หมายถึง ลักษณะการนำเสนอเนื้อหาด้านมลพิษสิ่งแวดล้อม จำแนกเป็นรูปแบบต่างๆ ดังนี้ ข่าว บทบรรณาธิการ และบทความในหนังสือพิมพ์ ซึ่งประกอบด้วย บทความทางวิชาการ บทความวิเคราะห์เหตุการณ์ บทความวิจารณ์ สารคดี คอลัมน์ประจำ และอื่นๆ

5. ตำแหน่งหน้าที่นำเสนอ หมายถึง การจัดวางเนื้อหาด้านมลพิษสิ่งแวดล้อมเพื่อตีพิมพ์ ในหน้าต่างๆ ของหนังสือพิมพ์ แบ่งเป็น หน้าแรก หน้าสิ่งแวดล้อม และหน้าอื่นๆ

6. แหล่งที่มา หมายถึง การอ้างอิงแหล่งข่าวสารที่ให้เนื้อหาด้านมลพิษสิ่งแวดล้อมแก่หนังสือพิมพ์ โดยจำแนกเป็น

- แหล่งข่าวประจำ ได้แก่ แหล่งข้อมูลข่าวสารที่หนังสือพิมพ์ติดต่อเป็นประจำเมื่อเกิดประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมขึ้น เช่น หน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อม นักวิชาการสิ่งแวดล้อม

- แหล่งข่าวพิเศษ ได้แก่ แหล่งข่าวสารที่ไม่ได้มีการกำหนดไว้ล่วงหน้า เช่น ชาวบ้าน นักธุรกิจ

- แหล่งข่าวจากสำนักข่าว

- แหล่งข่าวจากสิ่งตีพิมพ์

ทั้งนี้การนำเสนอแต่ละครั้งอาจมีแหล่งข่าวมากกว่า 1 แหล่งก็ได้

7. กระบวนการคัดเลือกและการนำเสนอ หมายถึง วิธีการและขั้นตอนในการคัดเลือก การลำดับความสำคัญของเนื้อหาด้านมลพิษสิ่งแวดล้อมที่จะลงตีพิมพ์ ทั้งในเรื่องของ ประเภทเนื้อหา รูปแบบ และการกำหนดตำแหน่งหน้าของหนังสือพิมพ์ในการนำเสนอเพื่อเผยแพร่ต่อสาธารณชน ซึ่งมีปัจจัยหลายประการที่มีบทบาทและส่งผลต่อกระบวนการดังกล่าว ในที่นี้แบ่งเป็น ปัจจัยภายในองค์กร ได้แก่ ประเภทของหนังสือพิมพ์ นโยบายของหนังสือพิมพ์ เจ้าของ บรรณาธิการ หัวหน้าข่าว ผู้สื่อข่าว และปัจจัยภายนอกองค์กร ได้แก่ แหล่งข่าว สถานการณ์ด้านมลพิษในสิ่งแวดล้อม บริบททางสังคม

8. การวิเคราะห์เนื้อหา หมายถึง เทคนิคการวิจัยที่ใช้ศึกษาเนื้อหาด้านมลพิษสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ ในที่นี้จะวิเคราะห์ปริมาณความถี่ในการนำเสนอของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับ ประเภทของเนื้อหา รูปแบบที่นำเสนอ ตำแหน่งหน้า และแหล่งที่มาของข่าวสารด้านมลพิษสิ่งแวดล้อม หลังจากนั้นใช้วิธีทางสถิติเพื่อตรวจสอบเปรียบเทียบข้อมูล

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงการนำเสนอเนื้อหาด้านมลพิษสิ่งแวดล้อมของหนังสือพิมพ์
2. ทำให้ทราบถึงปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการนำเสนอเนื้อหาด้านมลพิษสิ่งแวดล้อมของหนังสือพิมพ์
3. เพื่อทราบความคิดเห็นของหน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อมที่มีต่อการเสนอเนื้อหาด้านมลพิษสิ่งแวดล้อมในหนังสือพิมพ์
4. ผลการวิจัยสามารถนำไปเป็นแนวทางในการรณรงค์และวางแผนประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในอนาคต